

Αλλαγή της κοινωνίας με κράτος ή χωρίς;

11.12.12

Υπάρχουν δυο τρόποι για να προσεγγιστεί το ερώτημα αυτό: γενικά θεωρητικά ή με συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης κατάστασης. Και οι δύο οπτικές είναι χρήσιμες και αναγκαίες. Αναγκαίος είναι κι ο εσωτερικός διάλογος μεταξύ τους, μιας και δεν τις χωρίζουν σινικά τείχη. Επιπλέον, η δύναμη της μιας δίνει δύναμη και στην άλλη. Στην παρέμβασή μου, όμως, θα ήθελα να εστιάσω στη δεύτερη κυρίως οπτική.

Τι μπορούμε, λοιπόν, να πούμε για το σύγχρονο κράτος; Μπορούμε, προφανώς, να επαναλάβουμε ανεπιφύλακτα τις κλασικές μαρξιστικές θέσεις ότι αποτελεί συλλογικό κεφαλαιοκράτη, όργανο έκφρασης των συμφερόντων του κεφαλαίου, μηχανισμό που υλοποιεί την εξουσία και την κυριαρχία του.

Θα πει κανείς. Αυτά ίσχυαν πάντα και θα ισχύουν πάντα στον καπιταλισμό. Ας το βασανίσουμε λίγο, όμως. Γιατί; Γιατί αυτοί οι χαρακτηρισμοί -για τους οποίους υπήρχε και υπάρχει συζήτηση και αντιπαράθεση **και** εντός του μαρξιστικού ρεύματος **και** ανάμεσα σε αυτό και στον αναρχισμό, τα ελευθεριακά κι άλλα ριζοσπαστικά ρεύματα- δεν εκδηλώνονταν με τον ίδιο τρόπο στην ιστορική πορεία του καπιταλισμού.

Την εποχή του λεγόμενου κράτους πρόνοιας, του κείνσιανισμού, των μαζικών κοινωνικών συμβολαίων, του τειλορισμού, της κοινοβουλευτικής αποχαύνωσης οι θέσεις αυτές είχαν υποβαθμιστεί από πολλούς και -το κυριότερο- στη λεγόμενη «κοινή συνείδηση». Το κράτος πρόβαλε ως εκφραστής του γενικού καλού και εγγυητής της προόδου και της ανάπτυξης. Πρόβαλε κυρίως με την κοινωνική του λειτουργία (αναπαραγωγή εργατικής δύναμης) παρά με την κατασταλτική, κυρίως ως οργανωτής των κοινωνικών συμμαχιών της αστικής τάξης παρά ως εργαλείο ταξικής καταπίεσης εκ μέρους του. Ακόμη και σε τμήματα της μαρξιστικής Αριστεράς εμφανίστηκε τότε μια μετατόπιση: δεν είναι όργανο της αστικής τάξης αλλά συνισταμένη των ταξικών συσχετισμών, δεν συμπυκνώνει-υλοποιεί την αστική εξουσία και κυριαρχία αλλά την ταξική πάλη. Που σημαίνει ότι με έναν άλλο συσχετισμό δυνάμεων, με μια άλλη ισορροπία στην ταξική πάλη το κράτος θα μπορούσε να αλλάξει χαρακτήρα, να γίνει εργαλείο προώθησης μιας προοδευτικής, ριζοσπαστικής και -γιατί όχι- σοσιαλιστικής πορείας.

Αυτή η άποψη δεν ήταν ούτε τότε σωστή και αποδείχτηκε στη ζωή - αλλά αυτό δεν είναι το θέμα μας εδώ. Βέβαιο είναι, ωστόσο, πως αν τότε είχε κάποιο έρεισμα, αν υπήρχαν κάποιοι λόγοι που την καθιστούσαν πιστευτή τότε, σήμερα αυτοί έχουν εκλείψει. Ας δούμε γιατί.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου κράτους;

1. Το σύγχρονο κράτος -και οι κυβερνήσεις που το διαχειρίζονται, νεοφιλελεύθερες, συμμαχικές ή σοσιαλιστικές- αποτελεί τον βασικό μοχλό προώθησης της στρατηγικής του κεφαλαίου για την αντιμετώπιση της κρίσης. Συνθλίβει μισθούς, απογειώνει τη φορολογία, διευκολύνει την ελαστική εργασία, χαρατσώνει ασύστολα και τόσα άλλα. Να θυμίσουμε εδώ το ρόλο που έπαιξε η Ατζέντα 2010 που προώθησε πριν χρόνια ο σοσιαλδημοκράτης Σρέντερ, η οποία επιτρέπει σήμερα στο γερμανικό κεφάλαιο να είναι αυτό που είναι, έχοντας όμως το 20% του εργατικού δυναμικού της

χώρας με μισθό κάτω από 400 ευρώ.

2. Το σύγχρονο κράτος απαλλάσσεται από τις περισσότερες παραγωγικές δραστηριότητες που είχε. Τις ιδιωτικοποιεί και παράλληλα ιδιωτικοποιεί το σύνολο των κοινωφελών λειτουργιών (ενέργεια, ύδρευση, αεροδρόμια, λιμάνια, μεταφορές, δρόμοι κ.λπ.) αλλά και πολλές λειτουργίες του σκληρού κρατικού πυρήνα (καθαριότητα, είσπραξη φόρων, έρευνα κ.λπ.). Τέλος, απελευθερώνει όλες τις ρυθμιζόμενες αγορές και επιβάλλει ακόμη και στο εσωτερικό του ιδιωτικοοικονομικά-αγοραία κριτήρια λειτουργίας, μέσω της λεγόμενης αξιολόγησης ή των δήθεν κριτηρίων αποδοτικότητας.

3. Το σύγχρονο κράτος συνθλίβει τις όποιες κοινωνικές του λειτουργίες (υγεία, παιδεία, ασφάλιση). Όλες εκείνες που εξασφάλιζαν την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, από τη μια, αλλά και τη δική του αναπαραγωγή, από την άλλη. Γιατί με αιχμή αυτές τις λειτουργίες εμφανιζόταν ως υπερταξικό και ως εκφραστής της κοινωνίας, με αιχμή αυτές η αστική τάξη οικοδομούσε μαζικά κοινωνικά συμβόλαια, αποσπούσε τη συναίνεση και νομιμοποιούσε το αστικό πολιτικό σύστημα. Τώρα αυτές οι υπηρεσίες ή αγοράζονται από τους πολίτες από ιδιωτικές επιχειρήσεις ή και από το κράτος (π.χ. 25 ευρώ για εισαγωγή) είτε η προσφορά τους γίνεται με τέτοιους όρους που μετατρέπεται σε μηχανισμό αποδοχής του νέου εργασιακού τοπίου (π.χ. η λεγόμενη ελασताσφάλεια ή οι ενεργητική πολιτική απασχόλησης).

4. Το σύγχρονο κράτος ενισχύει στο έπακρο την κατασταλτική του λειτουργία πολλαπλά. Ενισχύει ποιοτικά και ποσοτικά τους μηχανισμούς καταστολής, τους εμπλουτίζει με μηχανισμούς ηλεκτρονικού χαφιεδισμού και ελέγχου. Ταυτόχρονα, ενισχύει τα όπλα της εργοδοτικής βίας, το δεσποτισμό των αφεντικών εντός παραγωγής. Τέλος, διακορεύει τις τυπικές αστικές ελευθερίες, τα συντάγματα, τους δικούς του κοινοβουλευτικούς θεσμούς και συνάμα το δικαίωμα στην αντίσταση, τη διαδήλωση, την απειθαρχία, την απεργία, τη δυναμική διαμαρτυρία - ειδικά τις μορφές πάλης που υπερβαίνουν τη νυσταλέα επετηρίδα της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας ή δεν βολεύονται με μια απλή εκλογική ή κυβερνητική εξαργύρωση.

5. Τέλος, το σύγχρονο κράτος διαμορφώνει μια νέα αρχιτεκτονική ανάμεσα στους κεντρικούς θεσμούς και τους κατώτερους κρίκους του, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, και ανάμεσα σε αυτό και τους υπερεθνικούς αστικούς θεσμούς όπως η ΕΕ, το ΔΝΤ, το ΝΑΤΟ. Από τη μια, με τον Καλλικράτη αρκετές λειτουργίες του κεντρικού κράτους περνούν στο τοπικό κράτος (π.χ. παιδεία). Κι από την άλλη, με τα μνημόνια, τις δανειακές συμβάσεις, τη συμμετοχή στην ΕΕ κάποια κρίσιμα στοιχεία της κρατικής λειτουργίας εντάσσονται -δεσμεύονται, για την ακρίβεια- από ένα ευρύτερο πλέγμα, που δεν είναι μεν υπερκράτος, είναι όμως πολύ ασφυκτικό και, το κυριότερο, πλήρως παραδομένο στις πολυεθνικές και τις τράπεζες και πλήρως αποστειρωμένο από τη λαϊκή πίεση ακόμη κι από τις αστικές κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Αυτή η νέα αρχιτεκτονική ισχυροποιεί το κράτος απέναντι στο λαό, εντείνει τον καταπιεστικό του ρόλο και την υπέρ της μισθωτής εκμετάλλευσης λειτουργία του.

Συμπυκνώνοντας, το σύγχρονο κράτος γίνεται πολύ πιο απολυταρχικό, εξουσιαστικό, εκμεταλλευτικό. Απογυμνώνεται από κάθε φιλολαϊκό «σύκο συκής» που είχε παλαιότερα και εμφανίζεται πολύ καθαρά ως αυτό που πραγματικά είναι: όργανο καταπίεσης και κυριαρχίας, θεσμικός εκφραστής της αστικής εξουσίας, μηχανισμός αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και εξουσίας, εγγυητής της μισθωτής σκλαβιάς.

Έχοντας απεκδυθεί, όμως, το όποιο κοινωνικό του προφίλ, το σύγχρονο κράτος συγκεντρώνει απέναντί του -αλλά και απέναντι σε όποιους το διαχειρίζονται από κυβερνητικές θέσεις- μια εχθρότητα απίστευτων διαστάσεων, ένα αβυσσαλέο μίσος. Το «να καεί να καεί...» το φωνάζουν πλέον μαζικά οι λαϊκές μάζες, η φθορά του πολιτικού συστήματος είναι ανείπωτη, οι περισσότερες κοινωνικοπολιτικές συμμαχίες της αστικής τάξης έχουν διαρραγεί αμετάκλητα, εναλλακτικές συστημικές λύσεις καίγονται εν μία νυκτί, άλλοτε κραταιά κόμματα ή κυβερνήσεις καταρρέουν σαν

χάρτινοι πύργοι.

Αναπτύσσεται, έτσι, μια μαζική ριζοσπαστική αντίθεση απέναντι στο αστικό κράτος, τους διαχειριστές του και γενικότερα το πολιτικό προσωπικό της κυρίαρχης πολιτικής, που όμως παίρνει όχι μία αλλά πολλές και συχνά αντιφατικές μορφές: από τον χρυσαυγίτικο τσαμπουκά ως τις πολύμορφες αντισυστημικές πρακτικές, από τις καταστροφικές δράσεις ατομικής βίας κι εκτόνωσης ή τις νέες νησίδες οργάνωσης της ζωής πέραν της αγοράς ως την συντεταγμένη αντικαπιταλιστική επαναστατική δράση.

Δεν είναι στις προθέσεις μου να αποτιμήσω αυτές τις μορφές δράσης - τις πέραν της Χρυσής Αυγής μορφές. Θα άξιζε, ωστόσο, να βάλλουμε κάποιες σηματοδούρες στη συζήτηση για την αναγκαία απάντηση στο σύγχρονο αστικό κράτος.

Πρώτο συμπέρασμα: Μια απελευθερωτική πρακτική δεν μπορεί να στηριχτεί στην κατάληψη του κράτους, αλλά στην κατάργηση, το τσάκισμά του. Δεν είναι δυνατόν ένας μηχανισμός δομημένος με το DNA της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης να μετατραπεί σε μηχανισμό κοινωνικής χειραφέτησης. Ειδικά το σημερινό αστικό κράτος, είναι ακόμη πιο απίθανο να διευκολύνει κάτι τέτοιο - ακόμη κι αν βρεθεί στα χέρια των επαναστατικών δυνάμεων, ακόμη κι αν αλλάξει ο κτήτοράς του. Υπάρχει, συνεπώς, απόλυτη ανάγκη να ανοίξει, τώρα, η συζήτηση για το πώς, με ποιες μορφές και δομές, με ποιους μηχανισμούς θα οργανωθεί, θα διευθυνθεί μια κοινωνία πέραν του καπιταλισμού και της αγοράς.

Δεύτερο και επίκαιρο πολιτικό συμπέρασμα. Δεν είναι μόνο η μεγάλη επαναστατική αλλαγή που είναι ασύμβατη και ανταγωνιστική με το υπάρχον αστικό κράτος. Ασύμβατες είναι ακόμη και μικρότερες τομές, ακόμη και η υπεράσπιση στοιχειωδών δικαιωμάτων, το «φτάνει πια». Είναι φενάκη να πιστεύει κανείς -όποιος και αν είναι αυτός- ότι διαχειριζόμενος κυβερνητικά αυτό το κράτος και το πλαίσιο των αγορών, της ΕΕ, της μισθωτής σκλαβιάς είναι δυνατόν να υπηρετήσει τα λαϊκά συμφέροντα, να βελτιώσει την κατάσταση των νέων, να επιστρέψει σε εποχές «κράτους πρόνοιας». Φενάκη, στρουθοκαμηλισμός ή σκόπιμη απόκρυψη μιας πραγματικότητας που -το είδαμε τόσους αντινεοφιλελεύθερους δήθεν κυβερνητικούς διαχειριστές- δεν αλλάζει χωρίς ριζικές τομές κι αποφασιστικές συγκρούσεις.

Τρίτο συμπέρασμα. Το κράτος και το γενικότερο κοινωνικοπολιτικό στάτους με το οποίο συνυφάνεται δημιουργούν απέναντι στις δυνάμεις που επιθυμούν και αγωνίζονται για μια αντικαπιταλιστική, χειραφετητική προοπτική αλλά και στον κόσμο της εργασίας συνολικά ένα αδιαπέραστο τείχος. Πώς θα το υπερβούμε; Ορισμένοι απαντούν: με μια επαναστατική έφοδο, κάποτε, όταν ωριμάσουν οι υποκειμενικές προϋποθέσεις, μια έφοδο που θα αντικαταστήσει τη δικτατορία της αστικής τάξης με τη δικτατορία του προλεταριάτου. Άλλοι καταθέτουν μια διαφορετική οπτική: εδώ και τώρα, με αντιεμπνευματικούς και αυτοδιαχειριστικούς πειραματισμούς, τοπικές αντιεξουσίες, χώρους ελευθερίας και αυτοδιεύθυνσης - δηλαδή με πρωτοβουλίες που ξεκινούν σήμερα και, αν γενικευτούν, θα διαμορφώσουν ένα άλλο υπόδειγμα κοινωνικής οργάνωσης.

Υπάρχει βάση και στις δύο απόψεις, καμιά από τις δύο, όμως, διατυπωμένη απόλυτα, δεν απαντά στη σημερινή πραγματικότητα. Για να απαντήσουμε στο σημερινό κράτος, τον σημερινό τρόπο οργάνωσης της αστικής εξουσίας, χρειάζονται πολύ περισσότερα πράγματα.

Ποιος πιστεύει ότι το σύστημα σήμερα κινδυνεύει από τη φαντασίωση της επανάστασης, από μια εξέγερση που όσο νομοτελειακή κι αν παρουσιάζεται άλλο τόσο παραπέμπεται στο υπερπέραν, από έναν κομμουνισμό που μοιάζει με προφητεία; Μα και ταυτόχρονα, ποιος πιστεύει ότι το σύστημα κινδυνεύει στα σοβαρά από τις σύγχρονες Ικαρίες ή τα φαλανστήρια του 21^{ου} αιώνα ή ότι θα επιτρέψει αυτά να γενικευτούν και να κατακυριεύσουν το κοινωνικοπολιτικό τοπίο;

Αναγνωρίζω ότι και τις δυο απόψεις τις ασπάζονται, τις δοκιμάζουν πραγματικοί αγωνιστές, που μάχονται για μια απελευθερωτική προοπτική. Κομμουνιστές, επαναστάτες, ελευθεριακοί, αντικαπιταλιστές, αντιεξουσιαστές, αλλά κι άνθρωποι που μόλις κάνουν τα πρώτα τους βήματα σε ριζοσπαστικές αναζητήσεις. Κανένας σνομπισμός, λοιπόν, καμιά εύκολη υποτίμηση, καμιά περιφρόνηση. Διάλογος, ανοιχτά μάτια και αφτιά, ιδεολογική και πολιτική αντιπαράθεση, πάντα στο έδαφος της πραγματικότητας και των αναγκών του αντικαπιταλιστικού απελευθερωτικού κινήματος.

Με αυτή την έννοια, είναι αναγκαίο να αναζητηθεί μια στάση και μια πρακτική που θα συνδυάζει τρία πράγματα. Και που μόνο αν τα συνδυάσει θα γίνει πρακτική χιλιάδων και εκατομμυρίων κι όχι μειοψηφιών, θα αντέξει στο χρόνο και δεν θα σβήσει όπως οι φωτοβολίδες, θα οδηγήσει σε απελευθερωτική νίκη.

Πρώτον, χωρίς συνολική ανατροπή, κατάργηση, τσάκισμα του αστικού κράτους, ένα τσάκισμα που θα συνοδεύεται από την κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής, της μισθωτής εκμετάλλευσης και της συμμετοχής σε ιμπεριαλιστικούς μηχανισμούς τύπου ΕΕ, χωρίς ένα τέτοιο επαναστατικό άλμα -που προφανώς δεν είναι μονόπρακτο- δεν μπορεί να υπάρξει χειραφετητική προοπτική, δεν μπορεί να καλυτερέψει η ζωή των ανθρώπων.

Δεύτερον, αυτό το άλμα δεν θα έρθει ποτέ αν υποχωρούμε στις καθημερινές αναμετρήσεις με τον ταξικό αντίπαλο -πώς να πείσεις για ένα μεγάλο σκοπό, αναρρωτιόταν ο Μαρξ, αν υποχωρείς σε αυτές τις αναμετρήσεις;- αν δεν το προετοιμάζεις από τώρα, αν δεν τεκμηριώνεις την ανάγκη και τη δυνατότητά του, αν δεν το επιταχύνεις, αν δεν οξύνεις τις αντιθέσεις, αν ο σκοπός σου -για μένα μια σύγχρονη, επαναθεμελιωμένη κομμουνιστική απελευθέρωση- δεν γίνεται, μέτρο και κριτήριο της καθημερινής πρακτικής σου. Θυμίζω εδώ μια καίρια θέση του Μαρξ: «Ο κομμουνισμός δεν είναι ένα ιδανικό στο οποίο πρέπει να φτάσουμε, είναι η κίνηση που καταργεί την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων». Προφανώς δεν ήθελε με αυτή τη θέση να δικαιώσει τους ρεφορμιστές. Ήθελε ακριβώς να υπογραμμίσει την ανάγκη ο χειραφετητικός σκοπός να είναι παρών από σήμερα, κόκκινο νήμα στις ενέργειές μας κι όχι μόνο κόκκινο αίμα στις καρδιές μας.

Σε επίπεδο κράτους και εξουσίας, τέλος, εκτός από όσα ήδη αναφέρθηκαν, πρέπει να βάλουμε στην εξίσωση κι έναν ακόμη παράγοντα. Οι εργαζόμενες και καταπιεζόμενες μάζες δεν είναι σήμερα όπως ήταν τον 19^ο αιώνα ή στις αρχές του 20ού. Είναι πολύ πιο μορφωμένες, συχνά έχουν πιο δημιουργικό ρόλο στην εργασία, έχουν στα χέρια τους το διαδίκτυο και τις σύγχρονες επικοινωνίες, είναι πολίτες του κόσμου, μιας τρομακτικά κοινωνικοποιημένης και διεθνοποιημένης παραγωγής - άρα έχουν την αυτοπεποίθηση και τις ικανότητες να διαχειριστούν την παραγωγή και την κοινωνία συνολικά χωρίς αφεντικά και καταπιεστικές δομές. Αυτή η τάση ήρθε στο προσκήνιο στις πλατείες, την αραβική άνοιξη, το καταλάβετε το Γουόλ Στριτ, το Ουισκόνσιν μα και σε πολλούς εργατικούς αγώνες ή εξεγερσιακές στιγμές. Αυτήν υπογραμμίζουν και το αίτημα για άμεση δημοκρατία αλλά και το σύνθημα «εργάτη μπορείς χωρίς αφεντικά, χωρίς εσένα γρανάζι δε γυρνά», που το φωνάζει ένα πρωτόγνωρα πλατύ φάσμα.

Ιδού, λοιπόν, η πρόκληση που πρέπει να απαντηθεί από το κίνημα της εποχής μας για να απαντηθεί η πρόκληση του σύγχρονου καπιταλισμού: θα δημιουργηθούν από σήμερα θεσμοί-όργανα έκφρασης κι επιβολής της λαϊκής θέλησης, θεσμοί μια ανταγωνιστικής δυαδικής εξουσίας, έμβρυα ενός άλλου τρόπου οργάνωσης και διεύθυνσης της κοινωνίας, που και τις νέες δυνατότητες των σύγχρονων ανθρώπων θα αντανakλούν και την τάση για κατάργηση του αστικού κράτους θα αποτυπώνουν; Πρέπει να δοκιμάσουμε τώρα, να ανταλλάξουμε εμπειρίες και προβληματισμούς ως κίνημα κοινωνικής χειραφέτησης, να στοχαστούμε πάνω στην εμπειρία των σοβιέτ και των εργατικών συμβουλίων αλλά και πάνω στα λατινοαμερικάνικα πειράματα.

Γιατί, όμως, και με ποιο σκοπό; Για να οδηγηθούμε έτσι εξελικτικά σε έναν άλλο κοινωνικοπολιτικό «τόπο», πέραν του σημερινού καπιταλιστικού; Δεν νομίζω ότι είναι εφικτό κάτι τέτοιο. Τότε γιατί;

Για να χτίσουμε από σήμερα προπλάσματα μια άλλης συγκρότησης και διεύθυνσης της κοινωνίας, μιας άλλης μορφής εξουσίας, για να δώσουμε το στίγμα, την προσομοίωση αυτής της κοινωνίας και εξουσίας. Μιας εξουσίας εργατικής που ως συνολική κατάσταση θα προέλθει μετά από το επαναστατικό άλμα και που δεν θα είναι εξουσία με την κλασική καταπιεστική έννοια του όρου: θα είναι μισο- και αντι-εξουσία. Εξουσία των πολλών, που πλέον θα καθορίζουν τις ζωές τους, έναντι των λίγων εκμεταλλευτών και καταπιεστών, που τις όριζαν ως χτες. Εξουσία με ημερομηνία λήξης, καθώς πρέπει να υπάρχει για να ωθεί τα πράγματα προς μια κοινωνία ελεύθερα συνεταιρισμένων παραγωγών, που θα έχει απαλλαγεί από κάθε λογής καταπιεστές κι εκμεταλλευτές, άρα δεν θα χρειάζεται κάποιο ειδικό μηχανισμό ενάντιά τους ή ενάντια στους πολίτες της, που θα αναπτύξει ποιοτικά τις έννοιες της δημοκρατίας και των ελευθεριών πολύ πιο πέρα από τις αστικές ελευθερίες που έχουμε γνωρίσει και από τη γενίκευση της άμεσης δημοκρατίας -που ασφαλώς χρειάζεται και είναι και εφικτή-, μια κοινωνία χωρίς τάξεις, καταπίεση, αλλοτρίωση και εξουσία.

***Εισήγηση του Βασίλη Μηνακάκη, μέλους της Π.Ε. του ΝΑΡ, σε εκδήλωση του περιοδικού "Βαβυλωνία", Νοσότρος, Σάββατο 8/12/2012**

[Tweet](#)
